

ÖSTERGÖTLANDS
HEMBYGDSFÖRBUND

Östergötlands Hembygdsblad

Vårtecken i sikte

ÖSTERGÖTLANDS HEMBYGDSBLAD

Utkommer med fyra nummer per år och ges ut av Östergötlands Hembygdsförbund, till vilket 96 föreningar med ca 21 500 medlemmar är anslutna.

Ansvarig utgivare

Denny Lawrot (förbundsordförande)
Sankta Marias Väg 252, 612 93 Finspång
Tel: 0122-201 88, mobil: 0708-12 06 00
denny.lawrot@centerpartiet.se

Redaktion

Ing-Marie Hagelin
Prästgårdsliden 10B, 595 42 Mjölby
Tel: 0142-100 08
ingmarie.hagelin@gmail.com

Jesper Ström
Östergötlands Hembygdsförbunds kansli
Tellbovägen 14, 585 64 Lingham
Tel: 076-103 11 39
ostergotland@hembygd.se

Bengt Björner
Björnsäter, Brunneby, 597 94 Åtvidaberg
Tel: 0120- 601 71
bengt.bjorner@telia.com

Prenumeration

100: -/år: insättes på plusgirokonto 89 881-7

Annonspriser

1/1 sida 1200:-
1/2 sida 600:-
1/4 sida 400:-
Ideella föreningar 50 % rabatt

Annonskontakt

Jesper Ström, 076-103 11 39
ostergotland@hembygd.se

Utkommer

omkring 15/3, 15/6, 15/9, 15/12

Manusstopp

15/2, 15/5, 15/8, 15/11

Östergötlands Hembygdsförbunds Kansli

Tellbovägen 14, 585 64 Lingham
Tel: 076-103 11 39
ostergotland@hembygd.se
www.hembygd.se/ostergotland

INNEHÅLL:

Ordföranden har ordet	sid 3
Medlemsträff hos Mjölby hembygdsförening	3
Skolan i fokus på Januarikonferensen 2012	4
Hus med historia etapp 3	5
Handen som snurrar sländan	6
Konstnären Knut Ander	7
Hus med Historia 2011- Ödeshögs HBF	8
Hus med Historia 2011 - Wist HBF	8
Hus med historia 2011 - Västra Hargs HBF	9
Katekesen i Rothemmet	9
Bänkat för aktiviteter – Rök-Svanshals byalag, förbundets 96:e medlemsförening!	10
Mungiga – vad är det?	11
Glimtar från försäkringskonferensen 2012	12
Trägen vinner!	13
Tipspromenadföremål	13
Knyppekonsnär	14

Omslagsbild

Transkådning.

foto: Bengt Björner

Välkommen med bidrag och foton. Materialet skickas till kansliet. Redaktionen förbehåller sig rätten att redigera texter och bilder.

Tryck

BPT-Tryck AB, Linköping
Upplaga 1 100 ex
ISSN 1102-5557

Ordföranden har ordet

Så kommer ändå tidningen i pappersupplaga! Jag har ju vid flera tillfällen förvarnat om att vi skulle övergå till att skicka ut Hembygdsbladet digitalt i fortsättningen. Vi har väl ännu inte helt skrinlagt dessa planer. Men det projekt som vi hoppas ska kunna gå att genomföra, och som jag tidigare skrivit om i den här spalten, gör att ekonomin ändå tillåter tryckning av tidningen. Vi kommer att ta in nya offerter, och därmed räknar vi med att sänka kostnaden för tryckningen, vilket också bidragit till beslutet.

Vi har precis en "Januarikonferens" och ett extra årsmöte bakom oss. Det var mycket glädjande att det blev så stor enighet i besluten, både när det gäller nya stadgarna som höjningen av medlemsavgiften. Något annat som gjorde mig glad var det stora intresset för samverkan mellan skolan och kommunen. Viktoria Hallberg beskrev på ett bra sätt hur detta kan vara en vinn/vinn-situation. Hembygdsföreningarna har ju både kunskap och förmåga att spegla den lokala historien. Detta borde bättre kunna utnyttjas för att inspirera eleverna såväl i grundskolan som i gymnasiet. Vi kommer från förbundets sida de närmaste dagarna tillskriva länets samtliga kommuner. Vi vill beskriva för de utbildningsansvariga den tillgång ni i de lokala hembygdsföreningarna kan vara för att eleverna ska bibringas kunskap om det gemensamma kulturarvet.

Apropå kulturarvet: Regeringen har anslagit 300 miljoner för vård av kulturarvet. Detta går under projektnamn Kulturarvslyftet. Pengarna ligger inom ramen för ökade sysselsättnings-åtgärder. Dessa pengar ska användas till vård av hus, föremål, natur samt digitalisering. Vilket innebär att anslagen är som beställda av hembygdsrörelsen! Kulturarvslyftet är ju en arbetsmarknadsåtgärd som riktar sig till utförsäkrade på arbetsmarknaden. Det är att likna vid

en lönebidragsanställning men med högt bidrag; 80-90 % av maxlönen.

Det kan alltså bli svårt för många föreningar att ta del av dessa extra satsningar på kulturarvet då det kräver en anställning. Det innebär också likviditetsproblem för många föreningar då man får ligga ute med lönebidraget. Jag vill därför föreslå föreningarna att kommunvis gemensamt kontakta sin kommun för en diskussion. Alla kommuner har ju någon form av arbetsmarknadscentrum och liknande redan inne i systemet. Det vore enklare om kommunerna kunde göra anställningarna och föreningarna bara beställde jobben.

Men först måste föreningarna redovisa vilken hjälp man behöver. De områden som innefattas är Vård av -hus -föremål -natur samt digitalisering. Förbundet kommer att skicka ut ett bra underlag för föreningarna att redovisa sina behov på.

En annan aktuell fråga är tillgängligheten. Jag skrev om detta i förra numret. Vi ska ta hit Gunnar Häger och med honom göra en turné runt i Östergötland. Avsikten är att besöka de hembygdsföreningar som vill få tips och idéer hur tillgängligheten kan bli bättre. Jag har fått en anmälan på extrastämman och tiden hastar, så snälla alla ni som vill ha besök av Gunnar Häger: Hör av er till kansliet eller mig!

Denny Lawrot

Medlemsträff hos Mjölby hembygdsförening

Vårens medlemsträff hos Mjölby Hembygdsförening samlade 40-talet medlemmar. Jonas Karlsson, mera känd som Jonas Präst berättade om 60-årsfirandet, Vår Resetjänst och underhåll med vissång till gitarr, bland annat egen komposition. I samband med medlemsträffen togs den nyinstallerade stolliften i trappan till hembygdssalen i bruk för första gången och Mjölby hembygdsgård uppfyller därmed kraven på tillgänglighet för funktionshindrade. Till detta har en rullstol inköpts till övervåningen som hjälp till de som måste lämna sin egen på nedre botten och fortsätta med stolliften. Birgitta Wasteson ur styrelsen som med kraft drivit på projektet med installation fick med all rätt göra jungfrufärden!

*Mjölby Hembygdsförening, genom Ing-Marie Hagelin
Foto: Ing-Marie Hagelin.*

Skolan i fokus på Januarikonferensen 2012

Det för året rekordkylslagna vädret till trots, så var årets tema på förbundets Januarikonferens ett ämne som låg många av de drygt 70 deltagarna från 34 föreningar varmt om hjärtat: hembygdsrörelsens samverkan med skolan. Traditionenligt, så hölls konferensen på Östergötlands museum i Linköping den 4/2 där museichef Maria Jansén

Maria Jansén informerar om muséets program

inledde med att presentera årets program. Hon var inte sen att understryka att hembygdsföreningarna ständigt är i frontlinjen när de viktigaste kulturbärarna nämns. Förutom en glädjande ökning i det egna besöksantalet under 2011 nämndes även en av muséets huvudpunkter: en strävan efter ett gemensamt magasin för alla de otaliga föremål som finns, både på muséet och ute i hembygdsgrändarnas gömmor. Hon påminde dessutom om den årliga kostnadsfria byggnadskonsultation som föreningarna kan använda sig av från muséet.

Efter förbundsordförande Denny Lawrots korta sammanfattning av programmet, så följde då dagens huvudtema: Skolsamverkan. Från Sveriges Hembygdsförbund tog Viktoria Hallberg, konsulent i både skol-, barn & ungdoms-, samt natur- & miljöfrågor, till orda i ämnet. Med över sju års yrkesroll som högstadies- & gymnasielärare bakom sig har hon en gedigen insatthet i hur man går tillväga.

Ett verktyg som kan användas av föreningarna för att lyfta frågan mot sina kommuner är Skolverkets egna nya läroplan från i höstas. I dess digra innehåll om skolans uppdrag står nämligen bl.a. att ”utbildning och fostran är i djupare mening en fråga om att överföra och utveckla ett kulturarv... från en generation till nästa” samt att ”skolans mål är att varje elev har en inblick i närsamhället och dess arbets-, förenings- & kulturliv”. Hembygdsrörelsen kan alltså med gott samvete räkna sig till en naturlig del av skolans ordinarie verksamhet, ändå från förskolan till gymnasiet! Och kommunala bidrag finns det stora möjligheter att ta del av, bara man vänder på rätt sten. ”Skapande skola” är ett storprojekt som gett 8,5 miljoner från Statens Kulturråd till både skolor och kommuner

enbart i Östergötland. På webblänken: www.kulturradet.se/sv/bidrag/beviljade_bidrag/Bidragsbeslut-2011/Skapande-skola finns alla beviljade projekt redovisade, så varför inte stöta på sin respektive kommun med hänvisning till projektet?

Med stöd i skolplanen kan man införliva en mängd olika läroämnena utöver det självskrivna historieämnet, såsom naturvetenskap, samhällskunskap, kemi, teknik och hemkunskap. Genom att arrangera evenemang och temadagar på rätt sätt går det att vara påhittig, sa Viktoria och berättade om ett av sina egna projekt där en skola i Österbybruk drev en kolmila ihop med den lokala hembygdsföreningen. Även i enlighet med s.k. utomhuspedagogik – ”att lära in ute” och problembaserad inläring (PBL) finns det massor av motiveringar till samarbete! Riksförbundet erbjuder fortbildning för det mesta i samarbetsväg till både skolor och föreningar; det är bara att vända sig dit för mer information. I nr 3 2011 av tidningen Bygd & Natur, finns också en artikel i ämnet, skriven av Viktoria.

Vad finns det då för konkreta tips på åtgärder och arrangemang för föreningarna? Jo:

- Bjud in en klassfarfar och/eller klassmormor.
- Prova på att göra som förr, tvätta, såga, spinna, väva, snida, mala kaffe mm.
- Berättarstunder vid vedspisen.
- Gör tidsresor och rollspel i historisk miljö.
- Studera gamla byggnader och hantverk.
- Anlägg en natur- & kulturstig.
- Forska i digitala arkiv bland foton och dokument.
- Anlägg en skolträdgård, studera ekologi, odling, mathantverk och miljö.

Fler råd från Viktoria var även att börja på en enkel nivå med en samverkan, och att gärna gå samman kretsvis med andra föreningar i sin socken/kommun. Tar det stopp hos skolans medaktörer, så gå direkt på politikerna!

Under den öppna diskussionsstund som nu följde, hördes exempel på vad föreningarna gjort i sitt samarbete med skolan: i Björsäter har man haft skolklasser på besök som fått följa linets väg från sådd till färdig väv, och i Kisa-Västra Harg har de 4-500 barn om året som gör hantverk och luffarslöjd, dansar och lyssnar till skrönor. Problem man stött på har dock varit att lärarpersonal bytts ut där den nya inte varit så samarbetsöppen. Viktorias råd till alla var, delvis som ovan: gå direkt till rektorer eller kommunpolitiker.

Som den miljökonsult hon även är, tipsade Viktoria om en annan pengafördelning som kommunerna kan söka senast 31/3 hos Länsstyrelsen: LONA – ett bidrag i en satsning på naturvård, friluftsliv & folkhälsa från Naturvårdsverket

Viktoria Hallberg omgiven av vetgiriga åhörare.

i samarbete med lokala drivkrafter. Alltså ännu ett utmärkt tillfälle att hålla sig framme som förening! Det går även att t.ex. göra ett Leaderprojekt av en vandringsled, upplyste Studieförbundets Stefan Arrelid och fick medhåll av Denny Lawrot som påminde att varje ideell timme motsvarar 175: - att inhämta i Leaderpengar.

Efter den stående lunchen, så följde förbundets extra årsmöte med de två huvudpunkterna: Att anta de nya omarbetade förbundsstadgarna (där de i korthet viktigaste paragraferna är ratificerade personligastyrrelsens uppleanerna och att hålla det ordinarie årsmötet under april månad istället för maj) och att höja föreningarnas medlemsavgifter till förbundet från 11 kr till 14. Höjningen beror på dels den klena fördelningen av kulturpengar till Östergötland och dels kostnader för bl.a. kansliet och Hembygdsbladet. Birger Svanström, särskilt inbjuden från Riksförbundet,

valdes till mötets ordförande. Han klubbade med mötets enhälliga bifall igenom båda förslagen, vilka kommer att börja gälla fr.o.m det ordinarie årsmötet, som hålls hos Nykils HBF den 12/5.

Birger passade sedan på att även puffa för ett par av riksförbundets aktuella ämnen: föreningarnas egen marknadsföring ("gå till tidningar med info om er verksamhet"), Kulturarvet & Toleransen - ett projekt för att främja demokrativärderingar i hembygdsrörelsen, samt att tack vare Hus med Historia-projektet kommer det att vara lättare att få ekonomiskt stöd för renovering av flyttade hus, även i framtiden.

Denny Lawrot avrundade med information om delar av förbundets nya verksamhetsplan: Projektet med tillskapandet av en turistkarta där föreningarna och deras husbestånd finns utsatta, samt en uppmaning att skriva på nytt avtal för anslutning och administration av föreningarnas hemsidor på riksförbundets nya kommande hemsidaportal som har premiär 1/5. Slutligen meddelade ordföranden att förbundet och Arbetsförmedlingen ingått ett samarbetsavtal, i vilket Fredrik Häger har projektanställts för arbete med Hembygdsbladet. Planerna på att göra bladet till en digital nättidning har därav tillfälligt lagts på is.

Så avslutades alltså en iskall vinterdag: med varmt innehåll för det stundande hembygdsåret 2012!

Text & foto: Jesper Ström

Hus med historia etapp 3

Hus med historia går alltså in i etapp 3! Detta glädjande besked fick vi i redan somras på konferensen i Örebro på samma tema. De första årens arbete hade givit så många positiva resultat att de statliga kulturmyndigheterna beslutat om ett tredje år. Denna gång var summan 10 milj. kr att fördela till hela landet. Efter anmodan från oss i styrelse och kansli inkom 15 ansökningar på ett belopp av 1 660 000 kr till Östergötlands länsstyrelse. I mitten av februari blev då slutsumman att förbruka i Östergötland 345 000 kr.

Hembygdsförbundets arbetslag var tillsammans med länsmuséets antikvarie Anita Löfgren Ek på Länsstyrelsen i februari för samråd, vilket resulterade i ett första förslag på 6 st. hembygdsföreningar. En justering har sedan gjorts och förslaget omfattar nu följande objekt och föreningar

Soldattorpet Hagaberg – Vårdsbergs HBF, Södra Sand – Malexanders HBF, Kvarntorps Skola/lärrarinnestaden – Rök/Svanshals byalag, Utvändig renovering – Björkekinds HBF, Smedstorp – Björsåters HBF och Nubbekullen – Västra Ny HBF. Länsstyrelsen har lovat att skicka ut både negativa och positiva beslut snarast, vilket ju är en förutsättning för varje förenings planering av underhåll och arbete.

Styrelsen bevakar givetvis även andra medel under rubriken Hus med historia; för vår del gav denna bevakning och kontakt 83 660 kr till vår kassa under 2011. Vi kunde bl. a. genomföra en enkät angående våra hembygdsgårdar, vilket är viktigt för framtiden då dessa gårdar och hus lockar många släktforskare att få vandra på förfädernas mark i den gamla hembygden!

Inga Britta Adolfsson

Handen som snurrar sländan

Medlemmarna från Vårdsbergs Hembygdsförening fann sig själva stående inför en månghövudad skara 4H-ungdomar som hade samlats i stora salen på Valla folkhögskola. Styrelseledamot Linda Hansson från riksorganisationen hälsade gästerna från hembygdsföreningen välkomna och sträckte över mikrofonen så att de fick presentera sig. Ett par timmar tidigare hade Vårdsbergsborna anlänt med ullpåsar, täljknivar och bandvävstolar i bagaget. I ett av skolans rum var nu utrustningen uppmonterad och medlemmarna stod beredda att ta itu med sitt uppdrag. De skulle visa ungdomarna som deltog i funktionärskonferensen hur man kardade ull, vävde band och spann på sländor förr i tiden.

Samarbete med hembygdsrörelsen

För ett par månader sedan tog Linda Hansson initiativet och kontaktade hembygdsrörelsen i Östergötland. Hon ville undersöka om det fanns intresse av att komma och visa upp hantverkstekniker.

– Varje år har vi en 4H-stämma här på Valla folkhögskola. I samband med denna brukar vi också anordna aktiviteter, säger hon under en paus.

– 4H står ju för Hand, Hjärta, Hjärna och Hälsa, och i år tänker vi satsa på handen, därför tyckte vi det skulle passa att bjuda in hembygdsföreningarna. Vi behöver de äldre och de äldre behöver oss, menar hon och återvänder till förhandlingsbordet.

Tovningsmöten

– Vi har fått mycket ull från en medlem i föreningen, och har under slutet av hösten haft flera träffar där vi bearbetat den och gjort tovningsarbeten, berättar Lisbeth Häger från Vårdsbergs Hembygdsförening.

Mjuk fårull lockade ungdomarna att kardra.

– När vi fick veta om projektet i Valla såg vi ett bra tillfälle att dela med oss av våra kunskaper, fortsätter hon.

Lisbeth var inte sen att föra idén på tal i styrelsen, och när hon visade hur man kunde spinna på sländor sammansatta av täljda träpinnar, var även karlarna med på noterna.

Nyfikna ungdomar

Strax efter stämmans slut fylldes rummet, där Vårdsbergsborna hade stationerat sig, av förväntansfulla ungdomar. Med frisk energi tog de sig an aktiviteterna som hade delats upp på olika stationer mellan vilka ungdomarna kunde rotera. Medlemmarna från hembygdsföreningen gick runt och hjälpte till där det behövdes. Kreativiteten sprudlade och flera alster i form av små lamm och kycklingar, skapades med hjälp av tovningsnålarnas ihärdiga stickande.

Gammal och ung hjälpte varandra att tillverka sländor av kvistar.

Liar och stenhuggning

I en skolsal på andra sidan korridoren hade en häpen skara ungdomar samlats. Deras blickar var riktade på en kamrat som stod med högra handen uppsträckt mot tavlan där Kjell Gustafsson hade ritat ett blått streck.

– Håll kvar fingrarna mot strecket och försök nu att nå golvet med den vänstra handen, säger han med ett finurligt leende på läpparna. Men hur mycket försökspersonen än sträckte på sig lyckades han inte, ens med den bästa vilja, att nå golvet.

– Du är fullständigt normal. Tack för att du medverkade, säger Kjell till åskådarnas förtjusning.

Kjell Gustafsson hade rest från Växjö för att komma till Valla Folkhögskola den här dagen och berätta om hur liar användes förr. Men också om hur en stenhuggare arbetade. På bordet hade han lagt upp en hel arsenal med verktyg som ungdomarna fick känna på.

Kjell Gustafsson underhöll publiken när han berättade om liar och stenhuggnig.

– Jag tycker det är roligt att komma hit en kväll och berätta för den unga generationen, för de har ännu sinnena fullt öppna, säger Kjell Gustafsson efteråt.

– Det är ännu roligare att träffas igen vid ett annat tillfälle, och arbeta praktiskt med de gamla verktygen. Då har det jag pratade om första gången hunnit sjunka ned, och jag får respons från ungdomarna, säger han och börjar packa ned den omfattande utrustningen.

Text och foto: Fredrik Häger

Konstnären Knut Ander

Konstnären Knut Ander (1873-1908) levde och verkade i Gammalkils socken under tiden 1899 till 1905. Därför har Gammalkils hembygdsförening nu gett ut en bok om hans konstnärliga utveckling, och då med särskilda nedslag just i bygden. Knut Ander var en stor konstnär, och jämförs med sina grafiska verk med Anders Zorn. Konstkritikern Lars-Ola Johanssons säger i sin artikel om konstnären att han känner starkt för Knut Anders nära människoskildringar, som visar på fint, nära inkännande ”natur- och vardagsnära bilder”. Samtidigt som hans få bevarade målningar jämförs med mästare som bland annat Ernst Josefsson och Anders Zorn.

Annika Johansson har identifierat många av de personer som finns med på de ”avporträtterade” bilderna, och Lennart Löfgren har gett en beskrivning av Knut Anders eftermäle och av hans miljö i Mörsil, Jämtland, där han i lungsot gick bort 1908.

Det är en stor, inkännande landskaps- och personschildring som Knut Ander har lämnat efter sig, inte minst från Gammalkils socken. Trots att han aldrig blev riktigt erkänd och värderad som konstnär. I boken återges också en berättelse om hans målning ”Flickorna Holm”, som först efter 30 år (från placeringen i en tvättstuga), och efter sakkunskapens försök till identifikation av en Richard Bergh, Oscar Björk, Carl Wilhelmsson och Carl Larsson – kunde återföras till den verkliga konstnären – Knut Ander.

Boken ”Knut Ander”, utgiven av Gammalkils hembygdsförening, som också bygger på små skrifter av Axel Tallberg och Nils Lindgren – ges en berättigad upprättelse av konstnärens konstnärskap. Samtidigt som den också beskriver konstnärens kamp för att under sin levnad bli erkänd som ”konstnär”, både bland lokalbefolkningen och bland etablissemangen i konstvärlden.

Sven-Eric Sederlin

Hus med Historia 2011- Ödeshögs HBF

Reparation av smedjan

Det är mycket glädjande att Hus med Historia har fått en sådan stor publicitet både inom hembygdsrörelsen som allmänheten och medierna, och vi är ju i verkligt stort behov av ekonomisk hjälp för att kunna rädda och bevara våra hus till kommande generationer.

Högtryckspolning och renborstning med stålborste

I Ödeshög hade vi förmånen att få ett godkänt bidrag på 50 000 kr för reparation av vår smedja. Vi hade beräknat och sökt 300 000 kr för att kunna göra ett behövligt och omfattande reparationsarbete av bl.a. husstomme och avdränering från intilliggande bergssida. Vidare utbyte till nytt tak med rengöring av egna samt inköpta beg. 3-kupigt lågt taktegel, såväl som putsning av skorsten mm.

När vi då endast fick de 50 000 kr, var vi tvungna att prioritera de mest väsentliga behoven: byte av de ruttna gavelstockarna mot skorstenen och av hela takbeklädningen inkl. rännen samt putsning av skorstenen och nya beslag mot taket.

Vi bedömde att vi själva var tvungna att utföra så mycket arbete som tänkas kunde, så att externt arbete, material, antikvariskt arbete samt moms höll sig inom det beviljade

bidraget. Dessa kostnader enligt fakturor blev 41 476 kr. Vi kunde alltså ej till fullo utnyttja det godkända bidraget, trots att behov fanns.

Hembygdsföreningen äger och förvaltar 17 st. hus, därav 8 st. 1700-tals eller äldre, 5 st. 1800-tals samt 4 st. från senare del av 1900-talet. I dagarna slutför vi tillbyggnad av vårt ångmaskinshus med 215 m², detta för att kunna ta fram och visa de under många år magasinerade föremålen från lantbruk, snickeri och mekanisk industri mm.

Smedjan klar för avsyning

Av ovanstående framgår klart att vi är i stort behov av bland annat ekonomiskt stöd för att kunna klara ut reparationer och vård av dessa våra hus. Vi är mycket tacksamma för den

hjälp som vi nu erhållit från läns museets Anita Löfgren-Ek, Hembygdsförbundet och Länsstyrelsen och hoppas på ett fortsatt gott stöd i framtiden.

Kan kanske Kulturarvslyftet vara ytterligare en möjlighet för oss att få hjälp i vår strävan att bevara vårt kulturarv?

*Text & foto: Jan Johansson,
Ödeshögs Hembygdsförening*

Hus med Historia 2011 - Wist HBF

Taken på Bjärka-Säby Fornhem

När beskedet kom att regeringen bidrog med pengar för att rusta upp hembygdsgårdar var vi i Wist hembygdsförening inte sena att söka bidrag. Nu hade vi möjlighet att rädda våra hus med nya tak, hus som har historia i vårt Fornhem på Bjärka-Säby!

Vår dröm är nu förverkligad och projektet är lyckligt i hamn. Bra tak är den främsta förutsättningen för att husen skall bevaras. Särskilt glada är vi för den gamla teknik takläggarna använde med rep av hampa som bindmaterial. Dessutom har vi kunnat rusta upp stomme, läkt med mera och vi har ett Fornhem som är en gammal levande bebyggelse i vår bygd. En ständig skara besökare intygar att nu är våra hus med historia en byggnadskultur som bevarats för en avsevärd tid framåt!

Fornhemmet i Wist

*Text: Ingmar Carlsson,
foto: Hans Hansson, Wist hbf*

Hus med historia 2011 - Västra Hargs HBF

Västra Harg är en av de fem hembygdsföreningarna i Östergötland, som under förra året fick bidrag inom ramen för projekt Hus med historia. Stödet, som var på 30 tkr, gick till att lägga om spåntaket på det år 1835 timrade torpet Tyrso. Mer om torpet som sådan har stått att läsa i förra numret av Hembygdsbladet. Arbete har bestått i att byta takspån och vindskivor. Dessutom har ny avtäckning avnock gjorts. Samtidigt glesades undertaket, vidgades öppningen vid takfot samt monterades gavelventil allt för att förbättra luftningen av spånen. Virke som använts har bestått av breda bräden. Eventuell ytbehandling av taket kommer göras innevarande år.

Enda egentliga svårigheten för att genomföra projektet var den korta varseltiden. Detta innebar att det inte gick få tag på takspån av vare sig asp eller fur. Efter mycket sökande hittades en takspåntillverkare i Skåne, som snabbt kunde leverera granspån. Totalt 127 timmar frivilligt arbete har gått åt till spånläggningen och under arbetets gång har nära 230 personer besökt arbetsplatsen.

Uppgifter: Sven-Inge Frejd. Bearbetning: Bengt Björner

Katekesen i Rothemmet

Under min skoltid bodde jag i Mjölby. Där fanns scoutrörelsen och jag började engagera mig i 13-årsåldern. Ett bra ledarskap, spännande utmaningar och därför var det många som ville vara med i flick-scouterna. Pojkarna var på sin kant och hade egen stuga. Vi hade aldrig några aktiviteter ihop.

1950 donerade en snäll pappa ett torp, Rothemmet, till flickorna. För några av oss blev det som ett andra hem. Huset, som tillhörde Hulterstad egendom, hade varit tomt några år. Det bestod av ett rum och kök med vedspis. Vi fick lära oss att handskas med spiskroken, använda ved och tändstickor. Alla tillhörde någon patrull och jag blev ledare för Ekorren. Det var 7 flickor i varje patrull och det fanns ytterligare tre patruller.

I uthusen fick vi var sin ”lya”. Där samlades vi för att sjunga eller bara mysa. I trädgården hade varje patrull sin eldstad. Vi grillade korv och bakade pinnbröd. Alla skulle kunna tända elden. Ett av många prov bestod i att bränna av ett snöre någon meter över elden eller koka en halv liter vatten på kortast möjliga tid.

Ett stycke utanför tomten hittade vi den sista torparens tillhörigheter. Mellan ett par stenblock fanns bl.a. den

lilla katekesen som jag tog hand om. Innanför de slitna pärmarna kan jag se, skrivet med blyerts, att den tillhört Oskar Erik Andersson, augusti 1872. Och nu har jag börjat fundera över: hur gick det för honom? Tack vare släktforskarna Memmingsgruppen, som finns i Skärblacka, kan jag få fram följande:

Katekesen, daterad 1872

872

Hans far var Anders Persson, född 1820 i V Skrukeby. Han gifte sig med Lovisa Christina Andersdotter, född 1823 i Mjölby. Sex barn fick de: Karl August 1846, Carolina Matilda 1848, Johan Albert 1851 (svagsint), Hedda Maria 1856 (blind), Frans Gustav 1859

och till sist Oskar Erik 1864, ägaren till katekesen. I husförhörlängderna kan vi följa upp var de bodde och hur duktiga de var på förhören, även andra små anteckningar. Jag kan läsa att Oskar Erik var rekryt 1 år, 1885. Men året därefter står det: "lär ha rymt till Amerika 1886". Och nu funderar jag på att forska vidare!

*Skärblackska den 15 oktober 2011.
Text: Annagreta Johansson (född Uller),
foto: Ing-Marie Hagelin*

Bänkat för aktiviteter – Rök-Svanshals byalag, förbundets 96:e medlemsförening!

IKvarntorpsskolans ”frökenrum” är verksamheten febril. Ett moln av damm stiger upp när en medlem från Rök/Svanshals byalag tömmer murbruk i en vattenfylld hink som står på golvet. Han rör om och det sprids en fuktig doft i rummet. Då öppnas ytterdörren och Roger Svensson från Historiegruppen i Rök/Svanshals byalag kliver in. – Är ni här och jobbar idag? Frågar han och tittar nyfiket på den nya kakelugnen som medlemmarna håller på att bygga i rummet där skollärarinnan bodde. De går till köket för att ta en paus och börjar prata om vad som pågår i bygden. Efter en stund ansluter ytterligare två av föreningens medlemmar. De bjuder varandra på en kaffeslurk, och blir stående några minuter innan det är dags att fortsätta arbetet.

Trots att trafiken nu är betydligt lugnare på "gamla E4:an" mellan Väderstad och Rök, råder det stor aktivitet i Kvarntorps skola.

Samlingsplats

I samband med Östgötadagarna 2009 invigdes Kvarntorps skola som samlingsplats. Föreningens medlemmar hade då under flera år arbetat med renoveringen av byggnaden. Projektet kunde finansieras genom bidrag från Leader Sommenbygd.

Rök/Svanshals Byalag bildades 1998 och har idag cirka 100 medlemmar. Tanken är att de skall vara

en paraplyorganisation och samordna aktiviteterna som traktens föreningar arrangerar. Den 25 augusti 2012 arrangerar de Kvarntorpsdagen. Vid årsskiftet 2011/2012 blev Rök/Svanshals Byalag Östergötlands Hembygdsförbunds 96:e medlemsförening och förbundet vill härmed hälsa dem varmt välkomna!

Text och foto: Fredrik Häger

Den 25 augusti 2012 arrangerar Rök/Svanshals Byalag Kvarntorpsdagen.

Mungiga – vad är det?

Mungigan hör till de äldsta kända instrumenten och är spridd över hela jorden. År 1990 hittade arkeologer i Japan ca 900 gigor vilka var gjorda av järn och som daterades att vara 1000 år gamla. I Vietnam görs den av bambu och ostjakerna i Västsibirien spelar på mungigor av trä eller ben. Nordiska mungigor har alltsedan forntiden gjorts av metall, huvudsakligen järn (ev. andra material i forntida mungigor har förintats). Gigan kan sägas bestå av ett hästskoformat, böjt järn, mellan vars skänklar en ståltunga är inklämd (se fig.).

Spelsätt: Mungigans skänklar placeras mot tänderna, som hålls lätt åtskiljda för att ge ståltungan fritt spelrum. När man knäpper på tungan fungerar munhålan som resonansrum och förstärkare för dess svaga klang. Meloditonerna får man genom att ändra munhållans volym så att den förstärker speltungans olika övertoner. Själva tungans grundton ljuder med hela tiden som en ackompanjerande bas eller bordun, liksom på säckpipa eller vevlira. Ytterligare klangförstärkningar kan man åstadkomma genom häftiga in- och utandningar, vilket utnyttjas med effektfull rytmisk verkan av skickliga mungigospelare.

(Teckningen hämtad från NE)

Mungigor har i vart fall tidigare kunnat köpas för en ringa penning på Östergötlands museum.

Bengt Björner

Vi ger ut böcker!

Ett axprov ur vår tidigare utgivning:

Brevens Bruks hembygdsförening:
Brevens Bruk, bruksliv i järnets tecken
Knutby-Faringe-Bladåker hembygdsförening:
Bygden som steg ur havet
Fanthyttans bygdeförening: Fanthytan
Borensbergs hembygdsförening: Från
Husbyfjäll till Borensberg
Lima, Rörbäcksnäs och Transtrands
hembygdsföreningar: Gränsland
Hafsta byalag: Hafsta genom tiderna
Föreningen Hårdakvarn: Hårdakvarn
Idre hembygdsförening: Idre bygdebok
del 1, 2 och 3
Kvistholmsgruppen: Kvistholmskrönikan
Ragnarö byalag: Livet i ragnarö
Norra Vi hembygdsförening: Norra Vi
Norra Vi hembygdsförening: Ydrebo
Torpa hembygdsförening: Om Torpa
kyrka
Torpa hembygdsförening: Skrävör
och visor
Reftele hembygdsförening: Reftelebygd
Röks hembygdsvänner: Röksminnen
Rök-Svanshals byalag: Svanshalsminnen
Stoby historiecirkel: Stoby by
Särna fornminnesförening: Särnmål

Upplands-Bro Kulturhistoriska förening: Upplands-Bro
från då till nu
Birgitta Olsson: Bondeuppror i Skåne
Johan Birath: Brännvin, vatten och bröd. Del 1 och 2
Johan Birath: Ekeby sockenstämmor 1787-1818
Johan Birath: Mordet i Hycklinge
Johan Birath: Mordet i Ljungstorp
Johan Birath: Mordet i Mjölby
Johan Birath: Mordet vid Stjärnesand
Johan Birath: Spöken i Östergötland
Berit och Larseric Fjellman: Dalsland och gränsbygden.
Del 1 och 2

Erik Jonsson: De första Ormsjöutvandringarna. Del 1 och 2
Bror Steen: En Parvells minnen från Häggstad Norrgård
Östen Andersson: Fjärdingsman i skärgården
Östen Andersson: Öskär
Rune Andersson: Folket på Rygga by
Tony Hagström: Från bondby till municipalsamhälle (Kisa)
Bengt-Arne Bengtsson: Från Östra stambanan till Ostlän-
ken/Göteborgsbanan
Anders Ejdervik och Anders Dahlin: Grövelsjöfjällen,
gränslösa fjäll
Sten-Olof Ragnar: Gårdar och stugor i Åsbo
Lennart Nilsson: Gårdarna utmed Lagans strand

Sven Thurin: Historien om Myggsjön
Verner Lindblom och Bengt Råsléd:
Lexikon, Västergötlands tidiga historia
Bo Werkström: Lunds Timmer AB
Per-Anders Lundh: Mellan Liljeholmen
och Somvik
Mona Söderbäck: Mitt Ödeshöj
Bo Jansson: Mjölby industrihistoria
Gudrun F. Brännberg: Målare i
Medelpad
Kajsa Karlsson: Människor, mark och
skiften i Knipered under 250 år
Anita Kindstrand: Ordstav och talesätt i
Unnaröbygd
Rosa Lindeberg och Majken Sörman-
Olsson: Rosas bok
Torbjörn Ljungqvist: Röfors
Eva Fagerberg: Sankta Ingrid av
Skänninge
Alice Andersson: Skeppsås kyrkogård
Catherine Lagercrantz: Tammis på
Österbybruk
Eije Fasth: Tranås hommusikkår 110 år
Göran Källgård: Vargjakt, emigranter
och en drucknad griskulting
Mikael Edberg: Ytterbys gårdar och torp
och många fler ...

Vi erbjuder Dig eller Din förening:

- ✧ hjälp med allt från manus till färdig bok
- ✧ formgivning
- ✧ upplagor från 50 ex och uppåt
- ✧ tryckning
- ✧ intressanta priser
- ✧ handledning

Kontakta oss så får vi diskutera just din situation!

Atremi

Axstad Södergård,
0142-171 00

595 94 Mjölby
info@atremi.se

www.atremi.se

Glimtar från försäkringskonferensen 2012

Torsdagen den 9 och fredagen den 10 februari deltog undertecknad i Hembygdsförsäkringens konferens som i år hölls på Stiftsgården i Skellefteå. Stiftsgårdens huvudbyggnad utgörs av en pampig f.d. prästgård och tvärs över gårdsplanen ligger konferens- och hotellanläggning där vi inkvarterades. Värddar för konferensen förutom Carolina Svensson och Anna Wernersson, var representanter för Bureå Hembygdsförening, som ställt sin hembygdsgård till förfogande för en del av konferensarbetet och som även stod för en underbar middag i autentisk miljö.

Under samlingen första dagen, bjöds det på kaffe och chefen för Skellefteå Museum samt representanter för samfälligheten Kyrkstaden, "Bonnstan", berättade fängslande om kyrkplikten under 16- och 1700-talet som blev upphov till att kyrkstaden byggdes. De bönder som kom långväga ifrån behövde ju någonstans att övernatta, så de började bygga små hus utmed Skellefteälvens strand, som endast inrymde en kammare, där hela familjen kunde sova. Idag finns ca 380 kyrkkammare som alla är privatägda. Man måste vara skriven i kommunen för att få köpa en kammare.

Efter studiebesök i Bonnstan följde några timmars information i konferenslokalen. På eftermiddagen kom en buss och körde oss till Bureå Hembygdsgrd, ett par mil söder om Skellefteå, där det vankades kaffe och därefter grupparbeten. Varje grupp fick var sin uppgift, vilka bestod i, att gå igenom hembygdsgrden som vi befann oss i och kontrollera brandsäkerhet, elsäkerhet, värme- och vattenläckage, baserat på hjälpmedel i form av checklistor.

Listorna:

- CHECKLISTA FÖR ANTECKNINGAR VID REGELBUNDEN ÖVERSYN AV HEMBYGDSGRDEN
- EGENKONTROLL AV ELANLÄGGNINGAR
- SYSTMATISKT BRANDSKYDDSARBETE

som tagits fram för att underlätta genomgång av den egna hembygdsgrden kan beställas från Hembygdsförsäkringens kontor i Varberg, hembygdsforsakringen@hembygd.se.

NI HAR VÄL UPPDATERAT ER FÖRSÄKRING??

Av Östergötlands Hembygdsförbunds medlemsföreningar har endast 45% uppdaterat sina försäkringar varav 5 st. under 2009. Det finns fler anledningar att gå igenom och uppdatera sin försäkring. Det kanske har skett förändringar i användningen av något hus eller något har tillkommit eller ändrats i husen, som innebär att försäkringens omfattning behöver ses över och förändras. Det kan också vara så att villkoren i försäkringen har ändrats sedan tecknandet. Det

är dessutom viktigt att alla i styrelsen har kännedom om försäkringens omfattning och vad man kan göra för att förebygga skador.

Under det gångna året har endast en skada, i form av personskada, anmälts till Hembygdsförsäkringen, som föranlett ersättning.

Några anteckningar från informationen dag ett och två:

- Nyttjanderättshavare skall hålla med brandsläckare m.m.
- Hembygdsföreningen är ansvarig för att brandskydd utrymningsvägar m.m. är fungerande. Skador p.g.a. snötryck ingår ej i försäkringen, men däremot stormskadade väderkvarnsvingar.
- "Första risk" innebär ett fast belopp för en ev. skada.
- "Fullvärde" innebär ersättning till det fulla värdet vid skadetillfället.
- Varmvattenberedare skall vara placerade i lokal med Golvbrunn.
- Låsanordningar måste hålla Skyddsklass.
- Åkgräsklippare som väger över 2000 kg skall vara trafikförsäkrade.

Ansvarsförsäkringen, som ingår i medlemsavgiften, gäller skador på personer eller saker.

Betr. kampanjen "Så skyddar vi kulturarvet", finns det fortfarande kvar 360 000:- kr, så passa på att skicka in ansökningar.

Värmevakt, varnar om temperaturen sjunker under ex. 15° eller över en viss temperatur som brandvakt. Skickar larm via GSM med kontantkort. Pris 1975:- kr plus 199:- /mån under 3 år.

Text & foto: Bo G Sjöqvist/Försäkringsansvarig ÖHF

En värmande brasa i Bureå hembygdsgrd

Trägen vinner!

1958 stängdes postkontoret i Gammalkil, och därefter har socknens postadresser varierat med Mantorp, Sjögestad och Vikingstad, och varit olika för olika områden i socknen. I 20 års tid har hembygdsföreningen jobbat mot posten och kommunen för att få en gemensam postadress och nu har vi lyckats. Det firar vi på vårt årsmöte den 5/3, den dag vi får GAMMALKIL som postadress. Tårtorna till kaffet kommer att vara garnerade med postadressen. Efter 54 år hamnar alltså Gammalkil på kartan igen!

Sven-Eric Sederlin

HEMBYGDSFÖRSÄKRINGEN

SÖK BIDRAG TILL FÖRENINGENS SKADEFÖREBYGGANDE ARBETE

Över etthundra föreningar har genom kampanjen *Så skyddar vi kulturarvet* fått bidrag till sitt skadeförebyggande arbete sedan 2009. Föreningen kan få 50 % av investeringskostnaden för valfri skadeförebyggande åtgärd, dock maximalt 2 000 kr, och väljer själv vilken skadeförebyggande insats man har mest behov av. Ansök genom att skicka in kopia på kvitto eller faktura till försäkringskansliet, se adress nedan. Glöm inte att ange vart bidraget ska utbetalas.

SKYDDA HEMBYGDSGÅRDEN MOT VATTENSKADOR

Så här års drabbas många föreningar av vattenskador på grund av frysning. Några föreningar har valt att använda bidraget till att installera värmekablar vid utsatta ledningar. Ett annat sätt att förebygga frysning är att ha en temperaturvakt som larmar till mobiltelefon när temperaturen i byggnaden sjunker under en viss nivå.

Ett vattenlås med rörelsevakt gör att vattentillförseln till huset stängs av när ingen befinner sig där. Det gör att vattenskador med stort vattenläckage kan förebyggas. Att göra en fuktbesiktning kan också vara en bra åtgärd för att förebygga utvidgade skador.

Glöm inte att uppdatera försäkringen!

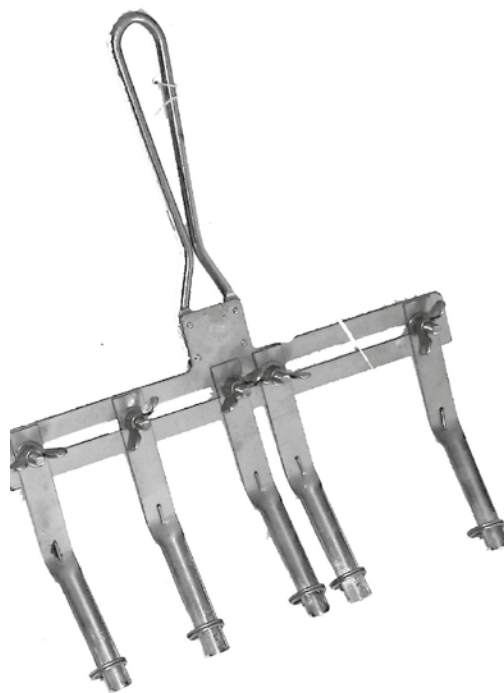
Hembygdsförsäkringen,
Östra Långgatan 30A, 432 41 Varberg
hembygdsforsakringen@hembygd.se 0200-22 00 55

Tipspromenadföremål

I föregående nummer av Hembygdsbladet fanns på nedanstående bild.

Som en del äldre läsare säkerligen känner igen är det ett redskap, som förr användes när läraren (förr: skolfröken resp. magistern) skulle dra upp kritlinjer på svarta tavlan. Redskapet hade plats för fem kriter och avståndet mellan linjerna gick lätt att variera.

Bengt Björner

Knyppelkonstnär

Hon är en nyskapare som arbetar utan mönster. Fantasi och händers skicklighet är tillräckliga redskap. Ylva Johansson är ett stort namn inom knypplingens konst men mera känd utanför länsgränserna än i själva spetsriket Östergötland. Ylva började som kursledare men kreativiteten krävde mera. Tankefrihet, nyfikenhet, lust att pröva knyppling utanför traditionella stängsel. Men samtidigt med den största respekt för arvet.

Hon lever i en inspirerande miljö. En gård på Östgötslätten utanför Mjölby är hennes barndomshem och den vita mangårdsbyggnaden med två höga cypresser som vaktar vid trappan imponerar på besökaren. Här har mängder av bussar med knyppehintresserade besökare anlänt under många somrar.

Ylvas start som kursledare byttes nämligen mycket snart till en mera skapande tillvaro och efter en första större utställning på mässa i Helsingborg blev hon ett välkänt namn. Då hade hon lagt rollen som kursledare bakom sig.

Ylva Johansson omgiven av sina kreationer

– Jag hade tröttnat på att bara stå där och säga ”gör så och gör så”. Jag ville skapa själv.

Och det gjorde Ylva Johansson. Berömda tavlor i knyppeleteknik som *Jerusalem*, *Birgitta*, *Madonnabilder* och många andra beundrades. Fler utställningar blev aktuella och efter en samlingsutställning i Frankrike presenterades Ylva i en fransk konstitidning. Danskar och holländare kom till utställningar i södra Sverige och mycket tidigt fick hon frågan. Kan vi få komma på besök?

– Jag har inte plats för en hel busslast!

Ylva försökte stoppa förslaget men fick till svar ”Du har väl en gräsplätt där vi kan sitta!”

Det var så det började och det blev många besök. Men efter en sommar med 40 bussar blev det slutgiltigt stopp. – Jag fick för lite tid över för mitt eget arbete.

Man kan inte direkt säga att Ylva mött motstånd i Östergötland men inte heller den erkänsla som visats i andra län. Hon väcker stort intresse genom att experimentera med tekniken och blanda in andra material. Hon arbetar inte efter några mönster och det gör att varje prestation blir unik.

Idéerna kan inspireras av de mest skilda ting.

– Jag gräver i trädgårdslandet och kan hitta en sten där färger och linjer fascinerar mig.

Vi har en pratstund inne i boningshuset. I en skön atmosfär med brasa i kamin och hemtrevliga möbler. En harmonisk miljö där man direkt känner sig välkommen.

Naturligtvis är det en djärvhet i Ylvas nytänkande. Blandning av material till exempel. Hon förklarar också sitt speciella arbetssätt.

– Jag arbetar inte efter släta linjer, hur skulle jag då kunna knyppla ett får? Eller mossan på en stubbe!

I ett av rummen går färgen i blått och på det runda bordet ligger en duk i samma blå nyanser.

– Det var inget som hörde till traditionen. Att använda färg blev en nyhet.

Ylva använder ullgarn som hon själv spunnit och lin hon själv odlat. Här är både tanke och material lika genuina och i hemmet beundrar man vackra lampskärmar, tavlor med som hon säger ”mycket tankar bakom”. Hon visar på en tavla gjord på ett underlag med nätmönster.

– Det gör jag på samma vis som fiskare binder nät.

En rund tavla med guldinslag beskriver hon på följande vis:

Ylvas internationellt erkända Madonna-tavla

– I vår omgivning och bland våra vänner lever vi i avskärmad vardag men det finns alltid någon liten tråd av guld i tillvaron att glädja sig åt. Jag har en tanke bakom allt jag gör. Knyppling ger också god tid att tänka.

Ylva arbetar inte vid knypeldyna. Hon har istället en klädd skiva av tretex som arbetsbord och som ger tillräcklig yta. I hennes hem finns varierande resultat av hennes konstfärdighet med olika tekniker. Som exempel en vävd tavla med myskoxar som motiv tillverkade av äkta ull från djuren. Vävda band i ullgarn konstfärdigt

flätade till en rundel hänger på en vägg. Det finns intressanta överraskningar i hela hemmet - ögonfågnad att stanna upp vid.

Ylva deltog i en utställning i Skärblacka under hösten 2011 där hennes arbeten fick stor uppmärksamhet. Nu finns förhoppningar från en förväntansfull publik på ny utställning i länet där Ylvas kreativitet får komma till sin rätt och glädja betraktarna.

Text & foto: Ing-Marie Hagelin

Urval av verk från utställningen i Skärblacka 2011. Foto: Birgitta Hertin

Träffa oss och bli förmånskund redan idag! Läs mer på vår hemsida lansforsakringar.se/ostgota

Östgöta
Brandstodsbolag
Bank & Försäkring

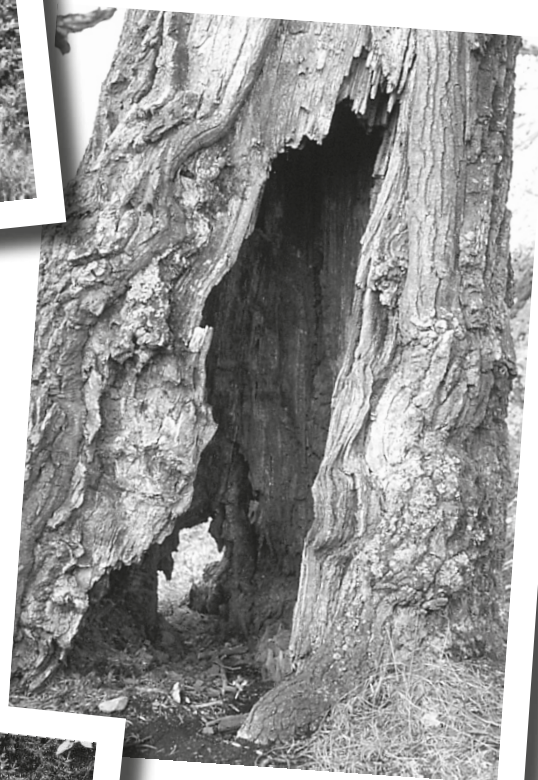
Posttidning B

Avsändare:
Östergötlands Hembygdsförbund
Tellbovägen 14,
585 64 Lingham

Dolt hus med historia Foto: Fredrik Häger

Gammalt träd med historia Foto: Fredrik Häger

Hus med stormig historia Foto: Bengt Björner

